

Gerbiami LDS nariai,

Su liūdesiu pranešame, kad saulėtą Joninių rytą amžinybėn išėjo Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos,

Lietuvos Vyriausybės meno premijos laureatė, apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi,

10-ies knygų ir daugybės mokslinių straipsnių bei kitų publikacijų autorė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė, Lietuvos architektų sąjungos narė,

Lietuvos dailės istorikų draugijos garbės narė, menotyros mokslų daktarė **Marija Matušakaitė**.

Marija Matušakaitė (1924 03 09–2016 06 24)

Urna su velionės M. Matušakaitės palaikais bus pašarvota pirmadienį, birželio 27 d. 12 val. Kaune, Juozapavičiaus pr. 1. Laidojama antradienį, birželio 28 d. 14 val. Petrašiūnų kapinėse. Gedulinės mišios už velionę M. Matušakaitę bus laikomos antradienį (laidotuvių dieną) 9 val. ryto Kauno arkikatedroje bazilikoje.

Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus informacija

Saulėtą Joninių rytą amžinybėn išėjo Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos, Lietuvos Vyriausybės meno premijos laureatė, apdovanota Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi, 10 -ies knygų ir daugybės mokslinių straipsnių bei kitų publikacijų autorė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė, Lietuvos architektų sąjungos narė, Lietuvos dailės istorikų draugijos garbės narė, menotyros mokslų daktarė Marija Matušakaitė.

Marija gimė 1924 metų kovo 9 dieną žalumos apsuptame Vareikonių dvare, Kauno rajone, netoli Babtų. Pirmųjų gimnazijos klasių kursą išėjo namuose, kur apsigyvendavo tėvų samdytos mokytojos. 1941 m.

baigė šv. Kazimiero seserų kongregacijos mergaičių gimnaziją (vėliau – Kauno 8-oji vidurinė mokykla, dabar – „Saulės“ gimnazija), 1941–1948 m. studijavo Kauno valstybiniame universitete, įgijo inžinieriaus – architekto specialybę. 1959–65 m. studijavo Valstybinio dailės instituto neakivaizdiniame skyriuje, įgijo meno istoriko specialybę. 1965–1970 m. Lietuvos valstybiniame dailės institute tęsė aspirantūros studijas.

Mums, jos bičiuliams ir kolegoms gyvenime labai pasisekė, kad galėjome pažinti iškilą, aristokratišką M. Matušakaitės asmenybę, su ja bendrauti ir kartu dirbti. Kolegiškas bendradarbiavimas, prasidėjęs tarp ką tik menotyros ar istorijos studijas baigusių studentų ir pripažinto bei gerbiamo menotyros autoriteto, peraugo į nuoširdžią ir turiningą bičiulystę, trukusią daugybę metų.

Nors daktarė niekada nedėstė dailės istorikams, daugelis pagrįstai ją vadino ir vadina savo Mokytoja, – tokią didelę įtaką ji yra padariusi Lietuvos dailės istorijos mokyklai. Marijos profesinė kompetencija, interesai, platus kultūrinis akiratis, ypatingas darbštumas, atkaklumas, produktyvumas ir kūrybingumas visada stebino aplinkinius. LDK dailės palikimui skirta 1970 m. apginta jos disertacija buvo precedentas sovietmečio sąlygomis. M. Matušakaitė buvo viena iš nedaugelio dailės istorikų, tuo metu kryptingai tyrinėjusi LDK dailės paveldą, pagal galimybes jį skelbusi ir nepataikavusi sovietinei konjunktūrai. 1984 m. pasirodžiusi jos knyga „Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje“ padarė didžiulį įspūdį kultūrinei visuomenei, studentams, paakino domėtis nuošalyje paliktu LDK dailės palikimu.

Su Marija mums teko praleisti daug laiko, daug keliauti, dirbti daugelyje objektų – bažnyčiose, muziejų fonduose, bendrauti neformalioje aplinkoje – pobūviuose po ekspedicijų, pasisėdėjimuose su bendrais draugais, lydėti ją į knygų pristatymus, net į Nacionalinės premijos teikimo iškilmes ir visada dalyvauti jos gimtadienio šventėse, kur pokalbiai aktualiomis temomis liūdavo per kraštus: dailės paveldas, naujos ekspedicijos, nauji atradimai, naujos parodos, nauji leidiniai, seni pažįstami, kūrybiniai planai. Ją supo smalsūs jaunesni kolegos, su kuriais Marija dosniai dalydavosi žiniomis ir patirtimi, o mums buvo tiesiog gera su ja būti, lengva ir paprasta bendrauti, ji buvo taktiška, kukli, dėmesinga, demokratiška ir labai tolerantiška kitų žmonių silpnybėms. Mokslininkė turėjo puikų humoro jausmą, jai buvo nesvetima autoironija, kartais net juodojo humoro blyksniai.

Visada stebino išskirtinis Marijos darbštumas ir disciplinuotumas. Neturėjo poilsio, laisvadienių, labai brangino laiką. Būdama vyresnio amžiaus, jei blogai jausdavosi ir kokį pusdienį tekdavo pagulėti, krimsdavosi, kad veltui praleido brangų laiką. Amžius ją spaudė, ir mokslininkė labai skausmingai tai jautė, ypač nerimavo dėl silpnėjančios atminties. Pasiteiravus, gal jai ko trūksta, ar reikia ko nors atnešti, Marija pusiau juokais, pusiau rimtai atsakydavo: „*Taip, proto.*“

M. Matušakaitės mintys 2015 m. išleistoje knygoje „Asmenybės. 1990–2015 m. Lietuvos pasiekimai“ tiksliai atskleidė jos požiūrį į darbą ir gyvenimo vertybes. Į klausimą, koks žmogus laikytinas Asmenybe, mokslininkė atsakė, kad *tai toks žmogus, kuris nesiblaško gyvenime, o žingsnis po žingsnio siekia užsibrėžto tikslo, sugeba tam tikslui visą save paaukoti*. Kalbėdama apie laisvalaikį nurodė, kad jos *mėgstamas darbas ir buvo laisvalaikis* ir kad *jai likimas buvo palankus – leido dirbti darbą, kuris buvo ir pomėgis*.

Marija nesukūrė šeimos, nes visą gyvenimą skyrė darbui, pradžioje – kaip architektė ir drabužių dizainerė, vėliau – kaip dailės istorikė, tyrinėdama LDK dailę. Tik tokiu tempu dirbant, buvo galima pasiekti rezultatų, kurių ji pasiekė. Stulbina M. Matušakaitės kūrybinis fenomenas – jos 9 knygos (išskyrus pirmąją, išspausdintą 1984 m.) buvo parašytos, suredaguotos ir išleistos per labai trumpą laiką – nuo 1997 iki 2010 metų. Tarp knygų pasirodymo dar būdavo publikuojami straipsniai, vyko ekspedicijos, skirtos anksčiau surinktai medžiagai papildyti ir patikslinti, paieškos archyvuose ir bibliotekose, darbas su knygų dailininkais, redaktoriais. Marija daug kartų kruopščiai peržiūrėdavo spaudai rengiamą medžiagą, aktyviai dalyvaudavo kuriant leidinio maketą. Ypač rūpindavosi viršeliu – jame paprastai atsirasdavo išskirtinai išraiškingas jos nagrinėjamos temos kūrinys. Būdama puiki piešėja, knygas ir straipsnius papildydavo savo grafiniais piešiniais-schemomis, paaiškinančiomis tekstus.

M. Matuškaitės kūrybinis produktyvumas ir gebėjimas susikoncentruoti į tikslą iš tiesų glumina (1997-aisiais jai buvo 73 metai, o 2010 m. – 86!). Kai buvo rengiamos knygos „Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio“ ir „Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK“ 2005–2008 m., vykta į netrumpas ir nelengvas ekspedicijas Baltarusijoje ir Vakarų Ukrainoje; 2009 m. rengiant knygą „Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, keliauta į Rusiją (Smolenską, Maskvą), į Lenkiją (Liubliną, kt. vietas), dirbta išvykose Lietuvoje.

Marijos knygoje, skirtose LDK pasaulietinei ir religinei dailei, buvo aprėpiamos ir gvildenamos skirtingos temos: graviūra, skulptūra ir dekoratyvinė drožyba, apranga, antkapiniai paminklai, tapyti portretai: „Senieji Lietuvos kunigaikščių portretai: 1601 metų raritetas“, Kaunas, VDU leidybos grupė, 1997; „Procesijų altorėliai Lietuvoje“, Marijampolė, „Ardor“, 1998; „Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje“, Vilnius, „Baltos lankos“, 1998; „Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje“, Vilnius, „Aidai“, 2003; „Karalienė Barbora ir jos atvaizdai“, Vilnius, „Versus aureus“, 2006 (antrasis pataisytas leidimas – 2008); „Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio“, Vilnius, „Aidai“, 2007; „Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK“, Vilnius, VDA leidykla, 2009; „Skaruliai“ (su K. Driskiumi ir V. Jankausku), Vilnius, Tautos paveldo tyrimai, 2010; „Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, Vilnius, Tautos paveldo tyrimai, 2010.

Po kiekvienos iš vėliausiai išleistų knygų Marija sakydavo: „*Viskas, šita paskutinė.*“ Ne todėl, kad nenorėjo rašyti ar neturėjo pakankamai medžiagos, o todėl, kad manė, jog neužteks jėgų ir sveikatos. Kiekvienos knygos atsiradimas turi savo istoriją. „Procesijų altorėliai Lietuvoje“ ir „Senoji medžio skulptūra ir dekoratyvinė drožyba Lietuvoje“ apibendrina daugelio metų tyrinėjimus ir rinktą medžiagą,

„Apranga XVI–XVIII a. Lietuvoje“ privertė sutvarkyti begalę sukauptos, Mariją visada labai dominusios ir neskelbtos medžiagos apie LDK kostiumo istoriją.

Gotikinės skulptūros atradimus ji svajojo apibendrinti knygoje – taip pasirodė monografija „Lietuvos skulptūra iki XVII a. vidurio“.

Tuomet atėjo eilė seniai (1970 m.) apgintos disertacijos medžiagai. Atnaujinta ir gerokai papildyta ekspedicijų atradimais buvusiose LDK teritorijose Ukrainoje ir Baltarusijoje, ji sugulė į solidžią knygą „Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklimas LDK“.

Toliau – netikėtas pasiūlymas parengti albumo, skirto Skarulių bažnyčiai, menotyros dalį. Medžiaga dailės istorikei buvo gerai žinoma, taip su bendraautoriais gimė puikus albumas.

Sunkiausiai rengta paskutinė knyga „Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ – didžiulės apimties, papildyta ir išplėsta naujais atradimais ir tyrinėjimais, palyginti su 1984 m. leidiniu „Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje“, ji atėmė iš Marijos daug jėgų ir sveikatos. Laikas spaudė, nes reikėjo laikytis griežtų terminų, kad nedingtų projektinis knygos finansavimas. Vėliau, 2011 m. pradžioje, prasidėjo monografijos pristatymo maratonas. Iškilmingiausias renginys vyko kovo 9 d. Vilniaus paveikslų galerijoje, kur buvo ne tik pristatyta knyga, bet ir paminėtas 87-asis autorės gimtadienis. Apsilankymu autorę pagerbė LR Prezidentė Dalia Grybauskaitė.

2011 m. pavasarį, greičiausiai persitempus po darbų maratono, rimtai sušlubavo mokslininkės sveikata, teko nutraukti knygos pristatymus ir intensyvų darbą, pereiti prie ramesnės dienotvarkės ir poilsio. Visą gyvenimą įtemptai dirbusiai, Marijai tai buvo labai neįprasta ir nepriimtina, dėl to ji labai nusiminė.

Žinant M. Matuškaitės kūrybinį potencialą, natūraliai kyla mintys, ką galėjo nuveikti, naudodamasi dabartinėmis informacijos pasiekiamumo ir prieinamumo galimybėmis. Kita vertus, net baugu pagalvoti, kad galbūt neturėtume etapinių dailės istorijos veikalų, jei Lietuva nebūtų atgavusi nepriklausomybės. Mokslininkės tyrimų sritis – LDK dailė, Lietuvos nepriklausomybės metais tapusi ypač aktuali ir reikšminga, leido mokslininkei visiškai atsidėti darbui, negalvoti apie kokias nors direktyvas ar cenzūrą, ką jai teko patirti sovietmečiu. Išsakydama savo nuomonę apie Lietuvos pasiekimus 1990–2015 m., M. Matuškaitė pabrėžė,

jog didžiulis pasiekimas Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu – tai įgyta žmogaus vidinė laisvė, galimybė sakyti tiesą, kūrėjo išlaisvinimas iš cenzūros, atsivėrusios didžiulės galimybės kurti.

Lietuva įvertino mokslininkės darbus, suteikdama jai garbingiausius apdovanojimus: 1998 m. – Lietuvos Vyriausybės meno premiją už reikšmingus Lietuvos menui ir kultūrai darbus, 2007 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžių ir 2009 m. patį svarbiausią įvertinimą – Nacionalinę kultūros ir meno premiją už autentiškas senosios Lietuvos dailės atodangas. Deja, Nacionalinė premija buvo įteikta M. Matušakaitei sulaukus 85 metų, kai mokslininkei jau buvo sunkoka leisti į tolimesnes keliones. Marijos svajonė – nusukti į Romą, pamatyti garsiausius Amžinojo miesto ir Vatikano muziejus – liko neįgyvendinta. Užtat ji pati finansavo jau minėtas ekspedicijas į Maskvą, Smolenską, Sankt Peterburgą, ruošiant paskutinę jos knygą.

Didžiausias netikėtumas ir išskirtinės pagarbos ženklas mokslininkei buvo 2009 m., jai švenčiant jubiliejinį gimtadienį, pasirodęs Lietuvos dailės istorikų draugijos parengtas leidinys „Kuriantis PROTAS brangesnis nei turtai...“, skirtas pagerbti draugijos garbės narę M. Matušakaitę. Marijai buvo įteiktas vardinis įrištas šios knygos egzempliorius. Kaip nurodo leidinio autorių kolektyvas, *knygoje pateikta medžiaga visapusiškai nušviečia šios iškilios mokslininkės gyvenimą ir profesinę veiklą. Specialiai šiai knygai parašytos M. Matušakaitės knygų recenzijos ir jos bibliografija padeda giliau suprasti ir įvertinti mokslininkės indėlį į Lietuvos meninės kultūros tyrimus <...>.*

Spartietiška gyvensena, disciplina, nesukurta šeima ir tik darbas, darbas ir darbas – toks buvo M. Matušakaitės gyvenimas. Gyvenimas, davęs ypatingų vaisių – ne tik gausybę straipsnių, publikacijų, bet ir 10 išskirtinai reikšmingų Lietuvos kultūrai veikalų, kurie, pasak dr. Gražinos M. Martinaitienės, *apibendrina ilgo mokslininkės darbo rezultatus, bet svarbiausia – vieną po kitos pildo apmaudžias spragas, žiojėjančias mūsų krašto meninės kultūros istoriografijoje, ir kloja pamatą, kuriuo remdamiesi toliau galės eiti kiti tyrinėtojai.*

Bičiulių, kolegų ir Lietuvos dailininkų sąjungos Kauno skyriaus vardu – Ina Dringelytė